

**ПРАВО НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ ОВС
ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО**

Подано правову характеристику ділової репутації органів внутрішніх справ. Розглянуто поняття ділової репутації органів внутрішніх справ, ознаки особистих немайнових прав. Проаналізовано ознаки цього виду ділової репутації як особистого немайнового права та у порівнянні з правом юридичних осіб публічного і приватного права.

Дана правовая характеристика деловой репутации органов внутренних дел. Рассмотрено понятие деловой репутации органов внутренних дел, признаки личных неимущественных прав. Проанализированы признаки этого вида деловой репутации как личного неимущественного права и в сравнении с правом юридических лиц публичного и частного права.

Legal characteristic to business reputation of internal affairs agencies is given. The notion of legal reputation of internal affairs agencies, features of private non-property rights are considered. Features of this business reputation's species as a private non-property right and comparing to the right of legal persons of public and private law are analyzed.

У юридичній літературі достатньо уваги приділено проблемі особистих немайнових прав та їх захисту. Дане питання досліджувалось видатними науковцями дореволюційного, радянського та сучасного періодів, такими як С. С. Алексеев, Д. В. Боброва, А. П. Вілейта, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Т. І. Іларіонова, О. С. Іоффе, О. О. Красавчиков, Н. С. Кузнецова, М. С. Малєїна, Д. І. Меєр, І. Б. Новицький, Л. І. Петражицький, Й. О. Покровський, З. В. Ромовська, А. П. Сергєєв, К. А. Флейшиць, Р. Й. Халфіна, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневич та ін. І це цілком зрозуміло, адже особисті немайнові права лише порівняно нещодавно були включені до предмета цивільного права, практика їх регулювання є досить незначною, і, мабуть тому існує багато проблем у функціонуванні цього інституту, що потребують свого вирішення. При цьому переважна більшість робіт стосується суто особистих немайнових прав фізичних осіб, юридичні ж особи або взагалі залишаються поза увагою, або лише вказується, що вони також можуть мати особисті немайнові права, але не дається їх детальна правова характеристика.

В рівній мірі це стосується і ОВС, які практично залишилися поза увагою науковців. Але високий рівень ділової репутації є досить важливим для діяльності органів внутрішніх справ. Від

цього залежить ступінь довіри до них з боку населення, що є запорукою співпраці у сфері охорони прав і законних інтересів громадян. Здебільшого рівень ділової репутації ОВС безпосередньо пов'язаний з професійною і людською репутацією конкретних співробітників, їх впливом на суспільні процеси на рівні певного регіону чи країни взагалі. Задучення на службу людей, що мають високий професійний рівень, користуються довірою і повагою населення, є гарантією підвищення авторитету міліції в майбутньому.

На відміну від порушення права на недоторканність ділової репутації юридичної особи, яка займається комерційною діяльністю, що так чи інакше призведе до того, що ця організація не зможе належним чином реалізовувати свою мету (одержання прибутку), тобто зазнає матеріальних збитків у вигляді упущеної вигоди; у разі порушення права на недоторканність ділової репутації ОВС спричинена шкода не пов'язана з втратами майнового характеру, але можуть постраждати інтереси суспільства в цілому – знизиться авторитет правоохоронних органів, стане нижчим рівень правосвідомості громадян, посиляться атмосфера правового нігілізму в суспільстві тощо.

З урахуванням зазначеного в цій статті хотілося б розглянути таке особисте немайнове право, як ділова репутація. Метою цього дослідження є аналіз права на недоторканність ділової репутації органів внутрішніх справ як юридичних осіб публічного права, його правова характеристика.

Цивільний кодекс (далі – ЦК) України [1] у ст. 94 передбачає, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати. Тобто, право на недоторканність ділової репутації є особистим немайновим правом юридичних осіб ОВС. При цьому законодавець не розкриває самого поняття «особисті немайнові права», а лише у ст. 269 ЦК України перелічує їх ознаки. Такими, згідно з вище вказаною статтею, є наступні:

- вони належать кожній особі від народження або за законом;
- не мають економічного змісту;
- щільно пов'язані з фізичною особою, тобто особа не може від них відмовитися або бути їх позбавлена;
- належать фізичній особі довічно [2, с. 350].

Немає єдності в поглядах на ознаки особистих немайнових прав і серед вчених-цивілістів. Доказом тому є безліч точок зору, які існують у теорії права (огляд точок зору див.: [3, с. 73–83]). Вчені виділяють різні, часом різюче відмінні ознаки вказаних прав. Це викликано винятковою складністю даного питання. Разом із тим, певним відображенням рівня позитивних знань

науки, в тому числі й цивільного права, є фіксація даних знань, тобто прийняття деяких базових категорій та понять як аксіоматичних на той чи інший момент часу. Безспірним видається те, що акти цивільного законодавства саме і є одним з таких способів фіксації. На підставі викладеного вважаємо, що ЦК України як основний акт цивільного законодавства і є головним способом фіксації набутого цивілістичною наукою знання. Тому, не зупиняючись детально на всіх ознаках, що виділяються вченими-цивілістами як ознаку особистих немайнових прав, візьмо за основу ті з них, які закріплені на законодавчому рівні та передбачені чинним ЦК України, і розглянемо поняття ділової репутації ОВС та проаналізуємо її залежно від цих ознак.

Розглядаючи питання про право на недоторканність ділової репутації органів внутрішніх справ, необхідно перш за все з'ясувати саме поняття ділової репутації. Потрібно зазначити, що ЦК України не містить визначення поняття «ділова репутація».

Як вказано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусела, «репутація» – це громадська думка про когось чи про щось; а «ділова репутація» – оцінка професійних якостей [4]. Тут поняття ділової репутації розкрито надто стисло, в ньому відмічено лише одну з істотних ознак ділової репутації, а поняття ж «ділової репутації», що використовується в юриспруденції, є значно ширшим і передбачає оцінку не лише професійної, а й інших видів діяльності.

Поділяємо позицію О. В. Ярешка, який вважає, що розуміння під діловою репутацією оцінки лише господарської чи підприємницької діяльності суб'єкта необґрунтовано звужує коло суб'єктів, які набувають ділової репутації та мають право звернутися до суду за захистом їхнього порушеного права на її недоторканність, оскільки ділова репутація набувається шляхом здійснення будь-якої корисної діяльності, в тому числі службової, професійної, господарської тощо, як фізичними, так і юридичними особами. Дана діяльність не обов'язково повинна здійснюватися з метою отримання прибутку чи іншої матеріальної вигоди. Отримання прибутку як ознака в даному випадку відіграє другорядну роль. Більш важливою є поширеність інформації про професійні здібності особи, що безпосередньо здійснює певну соціально значущу діяльність, її популярність серед реальних і потенційних споживачів результатів її праці [5, с. 327].

М. Полудьонний зазначає, що ділова репутація – це суспільно схвальна оцінка трудових, професійних якостей особи, виконання взятих на себе зобов'язань, почуття відповідальності за виконану роботу. Тобто під діловою репутацією з юридичної точки зору слід розуміти суспільно позитивну оцінку специфічних якостей юридичної особи. А саме – якостей, що не лише

індивідуалізують її серед інших юридичних осіб, але й визначають рівень довіри до неї в її суспільно-виробничій діяльності (професійність, надійність, діловитість, обов'язковість у ділових стосунках тощо) з боку людей. Поняття «ділової репутації» і «суспільно позитивної оцінки» в цьому визначенні безпосередньо пов'язані. Беззаперечним є те, що саме через наявність та рівень такої схвальної оцінки юридичні особи набувають високої ділової репутації [6]. Не можна погодитися з автором і цього визначення поняття ділової репутації, оскільки це дійсно оцінка якостей особи (фізичної чи юридичної), але вона не обов'язково має бути суспільно позитивною. Також вважаємо, що не доцільно до ознак ділової репутації включати почуття відповідальності за виконану роботу, яке є лише суб'єктивною оцінкою виконавцем своєї роботи і ніяк не відбивається на оцінці цієї роботи іншими.

Як вважає М. М. Малєїна, ділова репутація – це сукупність якостей і оцінок, з якими їх носій асоціюється в очах контрагентів, клієнтів, споживачів, колег по роботі, прихильників (для шоу-бізнесу), виборців (для виборних посад) і персоналізується серед інших суб'єктів у цій сфері. Формується вона на підставі поведінки її носія; ставлення до інтересів інших осіб, суспільства, держави; сприйняття його поведінки, образу [7, с. 18]. Дане визначення є досить вдалим, хоча на нашу думку його слід дещо розширити, додавши до переліку суб'єктів оцінювання ще один – громадськість.

На сьогодні поняття «ділової репутації юридичної особи» визначено в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [8], де зазначено, що під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб – підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин. На нашу думку, дане визначення є досить вдалим, воно чітко та вичерпно визначає поняття ділової репутації юридичної особи.

Аналізуючи все вказане, можна дійти висновку, що діловою репутацією підрозділів органів внутрішніх справ як юридичних осіб публічного права є оцінка їх професійної діяльності, яку вони здійснюють, виступаючи учасниками суспільних відносин.

На підставі права на недоторканність ділової репутації юридичні особи взагалі, і органи внутрішніх справ зокрема, мають право претендувати на те, щоб ділова репутація про них складалась на ґрунті достовірного сприйняття третіми особами їх

поведінки і щоб оцінка їх діяльності була об'єктивною й такою, що відповідає дійсності. Адже ніхто не має ніякого права поширювати недостовірну інформацію.

Право на ділову репутацію належить юридичним особам відповідно до закону. Так, відповідно до ЦК України, право на ділову репутацію та її недоторканність виникає в юридичної особи з моменту її створення. Але, зрозуміло, що відразу після реєстрації юридичної особи вона ще не може мати ділової репутації як такої, потрібен час для того, щоб у громадськості, інших юридичних осіб, окремих громадян тощо. склалась певна оцінка професійних якостей певної юридичної особи. Тобто від моменту реєстрації до набуття ділової репутації як такої повинен минути певний період часу, тривалість якого залежить від самої юридичної особи та її діяльності.

З органами ж внутрішніх справ як юридичними особами все відбувається трохи іншим чином. В очах громадськості, юридичних осіб, інших суб'єктів цивільного права ділова репутація органів внутрішніх справ складається відносно системи в цілому, а не щодо кожної окремо взятої юридичної особи системи органів внутрішніх справ, і тому під час створення нового органу внутрішніх справ як юридичної особи ділова репутація системи органів внутрішніх справ поширюється і на новостворену юридичну особу, і можна сказати, що юридична особа системи ОВС вже під час створення має певну ділову репутацію.

Іншим боком цієї особливості ділової репутації юридичної особи системи ОВС є те, що на відміну від ділової репутації інших юридичних осіб, ділова репутація яких формується, так би мовити, з «чистого аркуша», ділова репутація юридичної особи системи ОВС завжди формується на підставі вже існуючої ділової репутації всіх юридичних осіб системи ОВС. Тобто ділова репутація юридичних осіб системи органів внутрішніх справ є, так би мовити, загальною для всіх юридичних осіб системи органів внутрішніх справ. Неможливо відділити ділову репутацію окремої юридичної особи системи органів внутрішніх справ від ділової репутації інших юридичних осіб цієї системи.

Що стосується другої ознаки особистих немайнових прав, а саме: позбавленості економічного змісту, то на сьогодні це твердження може бути піддане певній критиці. Це стосується, зокрема, права на недоторканність ділової репутації. Так, більшість немайнових благ оцінити дійсно неможливо. Проте ділова репутація комерційної юридичної особи даній ознаці не відповідає, оскільки в ряді випадків отримує грошову оцінку.

Звернувшись до затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 242 від 8 жовтня 1999 р. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи»,

встановлюємо, що бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться у тому числі й за такою окремою групою, як гудвіл. Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 19 «Об'єднання підприємств» (затверджене наказом Міністерства фінансів України № 163 від 7 липня 1999 р.) гудвіл – це перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання. Тобто гудвіл виступає своєрідним виявом покупної привабливості підприємства, яка безпосередньо не пов'язана з якимись суто економічними показниками ефективності діяльності даного суб'єкта господарювання. Оцінка зазначеного нематеріального активу може мати як позитивне, так і негативне значення. В останньому випадку певні нематеріальні фактори здатні спричинювати втрату ринкової вартості майна підприємства.

За словником іншомовних слів гудвіл визначається таким чином:

1) умовна вартість ділових зв'язків фірми, «ціна» накопичених нематеріальних активів фірми (престиж торговельних марок, досвід, ділові зв'язки тощо); 2) грошова оцінка різниці між ціною підприємства та реальною вартістю його основного капіталу [9, с. 311]. А за Економічною енциклопедією гудвіл становлять нематеріальні активи фірми, компанії, зокрема, її репутація, зв'язки, способи маркетингових досліджень, сприятливе місце розташування [10, с. 300].

Порівнюючи ділову репутацію як об'єкт права та гудвіл як об'єкт економіки, доходимо висновку, що обидва інститути вбирають в себе оцінку нематеріальних благ у вигляді престижу, досвіду і кваліфікації правомочної особи, постійних зв'язків з контрагентами, асоціацій, за допомогою яких їх носії персоналізується серед інших суб'єктів. Різниця між ними тільки в тому, що стосовно ділової репутації оцінка розглядається відносно соціальних явищ, людської діяльності, тоді як стосовно гудвілу оцінка – це складання ціни, тобто грошового відбиття вартості. Таким чином, можна стверджувати, що ділова репутація і гудвіл – це дві сторони одного явища, а отже таке особисте немайнове право, як ділова репутація, може бути оцінене. Єдине, що породжуватиме складність у широкому застосуванні гудвілу як інструменту під час визначення ціни ділової репутації є те, що гудвіл визначається тільки в разі продажу носія.

Надійність підприємця, втілена в його діловій репутації, набуває особливого значення у тих сферах господарювання, специфіка яких зумовлює необхідність встановлення між контрагентами особливо довірливих відносин з огляду на значні комерційні ризики, пов'язані з провадженням відповідної діяльності чи виконанням положень тих чи інших угод. Тож зрозумілою видається та

обставина, що вже й у праві ділова репутація стає необхідною передумовою для здійснення, зокрема, фінансових операцій, визнає можливість участі у діяльності банківських установ тощо.

Отже, якщо виходити з даного положення, то слід визнати, що в окремих випадках ділова репутація комерційної юридичної особи може бути оцінена в грошовому вираженні.

Цей факт похитнув уявлення, що склалось у цивілістичній доктрині, що ділова репутація грошовій оцінці не підлягає і змушує переглянути традиційні уявлення про ділову репутацію як об'єкт цивільних прав. Проте слід підкреслити, що вказане положення поширюється не на поняття «ділова репутація» взагалі, а лише на ділову репутацію такого суб'єкта цивільних прав, як комерційна юридична особа.

На відміну ж від ділової репутації комерційної юридичної особи, ділова репутація ОВС як юридичних осіб публічного права не використовується в комерційних цілях, тобто вона позбавлена економічного змісту, як і більшість інших немайнових прав.

По-третє, серед ознак особистих немайнових прав називають їхню невідчужуваність від особи. Тут також є певні особливості. Так, якщо розглядати ділову репутацію, то в ЦК України простежується інша позиція. Наприклад, ділова репутація може бути передана за договором комерційної концесії. Відповідно до ст. 1115 за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Згідно зі ст. 1116 ЦК України, предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного довіду та ділової репутації. Тобто, як бачимо, ділова репутація комерційних юридичних осіб може відчужуватись і передаватись за договором комерційної концесії іншим юридичним особам.

Що ж стосується ділової репутації ОВС як юридичних осіб публічного права, то, оскільки дані юридичні особи є юридичними особами публічного права, заснованими на державній формі власності, наділеними спеціальною правосуб'єктністю, що відповідає виконанню завдань, для вирішення яких вони створюються, то їх ділова репутація не може відчужуватись і передаватись іншим особам.

Відносно такої ознаки особистих немайнових прав, як належність фізичній (юридичній особі) довічно, то тут також є певні особливості. Так, оскільки ділова репутація юридичних осіб системи ОВС є, так би мовити, загальною для всіх юридичних

осіб цієї системи, то, навіть враховуючи те, що вона належить цим юридичним особам довічно, слід зазначити, що з ліквідацією цих юридичних осіб їх ділова репутація не зникає, а продовжує своє існування у вигляді ділової репутації всіх існуючих юридичних осіб системи ОВС. Адже, як вже було зазначено раніше, неможливо відділити ділову репутацію окремої юридичної особи системи органів внутрішніх справ від ділової репутації інших юридичних осіб цієї системи.

Також хотілося б розглянути ділову репутацію органів внутрішніх справ через призму таких ознак, як абсолютність [11, с. 59; 12, с. 9; 13, с. 94; 14, с. 120–121] та індивідуалізація [15, с. 65–66; 16, с. 83; 17, с. 320; 18, с. 15; 19, с. 58], оскільки саме на ці ознаки, поряд з розглянутими вище, найчастіше звертається увага вченими-цивілістами.

Якщо ж проаналізувати ділову репутацію ОВС на притаманність їй таких ознак (які виділяють більшість науковців), як абсолютність та індивідуалізація, то можна побачити, що ці ознаки мають місце. Так, абсолютність особистих немайнових прав повною мірою поширюється і на ділову репутацію ОВС, оскільки в даному випадку визначено лише одну сторону особистих немайнових відносин – певну юридичну особу органів внутрішніх справ, яка є носієм у даному випадку права на ділову репутацію, а всі інші визнаються зобов'язаними особами, тобто вони повинні утримуватись від дій, які заважатимуть здійсненню вказаного особистого немайнового права. Індивідуалізація як ознака також притаманна діловій репутації ОВС, оскільки остання як особисте немайнове право виступає однією з тих ознак, які індивідуалізують юридичну особу, виділяють з-поміж інших юридичних осіб як приватного, так і публічного права, роблять її самобутньою та унікальною.

Отже, можна зробити висновок, що під діловою репутацією підрозділів ОВС розуміється оцінка їх професійної діяльності, яку вони здійснюють, виступаючи учасниками суспільних відносин. Їй притаманні наступні ознаки: належність юридичним особам системи ОВС за законом та з урахуванням вже існуючої ділової репутації всіх інших юридичних осіб даної системи; відсутність економічного змісту; неможливість відчуження; належність довічно та неможливість її ліквідації припиненням юридичної особи системи ОВС; абсолютність; індивідуалізація.

Список літератури: 1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Цивільне право України : підручник : в 2 ч. – Ч. 1 / за заг. Р. Б. Шишки, В. А. Кройтора. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 516 с. 3. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві : монографія / Л. В. Федюк. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 148 с. 4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад.

і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. – 1440 с. **5.** Ярешко О. В. Право на недоторканість ділової репутації в системі особистих немайнових прав / О. В. Ярешко // Держава і право. – 2004. – № 24. – С. 325–329. **6.** Полудьонний М. Позови про захист честі й гідності в контексті юриспруденції Європейського суду з прав людини. [Електронний ресурс] / М. Полудьонний. – Режим доступу: <http://www.khpg.org>. **7.** Малеїна М. Н. Защита чести, достоинства и деловой репутации предпринимателя / М. Н. Малеїна // Законодательство и экономика. – 1993. – № 24. – С. 18–22. **8.** Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лют. 2009 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>. **9.** Словник іншомовних слів. – К. : Довіра, 2000. – С. 311. **10.** Економічна енциклопедія : у 3 т. – Т. 1. – К. : Академія, 2000. – С. 300. **11.** Йоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Йоффе // Сов. гос-во и право. – 1966. – № 7. – С. 51–59. **12.** Малеїна М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (пособие для слушателей народных университетов) / М. Н. Малеїна – М. : Знание, 1991. – 128 с. **13.** Матузов Н. Ц. Правовая система и личность / Н. Ц. Матузов. – Саратов : Саратов. ун-т, 1987. – 284 с. **14.** Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – [3-е изд.] – М. : Статут, 2001. – 354 с. – (Классика российской цивилистики). **15.** Агарков М. М. Предмет и система советского гражданского права // М. М. Агарков // Сов. гос-во и право. – 1949. – № 8–9. – С. 65–76. **16.** Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Юрид. лит. – 1963. – 196 с. **17.** Гражданское право : учебник. – Т. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. – 632 с. **18.** Пушкін О. Концепція нового Цивільного кодексу України / О. Пушкін, О. Скакун // Українське право. – 1997. – № 1 (6). – С. 10–17. **19.** Стефанчук Р. Поняття, правова природа особистих немайнових прав та їх місце в системі цивільного права / Р. Стефанчук // Вісник ХІРУП. – 2002. – № 1. – С. 56–61.

Надійшла до редколегії 18.03.2010